

1
29/1981

Slovenský národopis

Na obálke: Ludová rozprávačka a poetka Judita Urbanová, narodená 29. apríla 1900 v Lipovci – slúžka, neskoršie roľníčka, a Ondrej Urban, narodený 21. januára 1900 na Slizkom – vápeničiar, košíkár, roľník, robotník. Z pripravovanej zbierky dr. Márie Prasličkovej „Spomienky a poézia Judity Urbanovej“. Foto Gabriel Kladek

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Viera Gašparíková

REDAKČNÁ RADA
Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Soňa Kovačevičová,
Igor Krišteľ, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera
Nosálová, Adam Pranda, Antonín Robek

1

29/1981

***Slovenský
národopis***

ČASOPIS SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

VEDA

VYDAVATELSTVO SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED

BRATISLAVA

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com
www.cejsh.icm.edu.pl
www.ceeol.de
www.mla.org
www.ulrichsweb.com
www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

Milan Leščák: Seminár „Žánre folklórnej prozaickej tradície v súčasťi“ (úvod) 5

Viera Gašparíková: Problematika špecifickosti prozaických druhov a súčasné ústne podanie 6

Ján Michálek: Spomienkové rozprávanie a spomienková literatúra . . . 17

Dušan Ratica: K charakteristike poverového rozprávania 23

Mária Kosová: Kategória rozprávača folklórnych žánrov 29

Libuše Volbrachtová: Úloha jednotlivce jako nositele folklórni tradície 35

Dagmar Klímová: Soudobá tradície jako podklad rekonstrukce folklóru starších epoch 42

Bohuslav Beneš: Žánrové příznaky slovesných projevů zvykoslovného cyklu 51

Milan Leščák: O asimilácii foriem kontaktnej a technickej komunikácie . 59

Antonín Satke: Na okraj lidové anekdoty 65

Peter Liba: K niektorým otázkam typológie príjemcu folklórneho textu . 71

Viliam Marčok: Folklórna próza a dieťa (súčasná prax, stav a perspektívy bádania) 82

Marta Šrámková: Funkce vyprávění u školní mládeže 89

Václav Hrníčko: Cesty působení folklórni a nefolklórni prózy na dětský kolektiv a formování jeho vypravěčského repertoáru 96

Vilmos Voigt: Otázky folklorizmu a detského folklóru v súčasnom skúmaní folklóru 101

Zora Vanovičová: Detský folklór a vplyv hromadných oznamovacích prostriedkov 107

MATERIÁLY

Josef Jančář: Lidová výroba a její vývojové proměny 112

DISKUSIA — GLOSÝ

Zora Rusnáková: Skice k systémovému vymedzeniu etnografie 123

ROZHLADY

Za Christom Vakarelskim (Ján Podolák) 136

RECENZIE A REFERÁTY

Dítě a tradice lidové kultury (Marta Sigmundová) 139

V. Olivová: Lidé a hry (Soňa Švecová) 141

J. Máchová: Úloha rodiny v socialistické společnosti (Viera Pilátová) . . 142

J. Okrucký—V. Kautman: Výtvarník a dřevo (Jarmila Paličková-Pátková) 143

Problémy etničeskoj geografii i kartografii (Peter Slavkovský) 144

Narodna tvorčist ta etnografija (Mikuláš Nevrlý) 146

L. Ch. Feoktistova: Zemledelje u Estoncev 18 — načalo 20 v. (Peter Slavkovský) 148

Š. Š. Gadžijeva: Očerki istorii semji i braka u Nogajcev 19 — načalo 20 veka (Viera Pilátová) 150

A. A. Žaborjuk: Ukrajinjskij žyvopys

doby sereďnovyččja (Mikuláš Mušinka)	151
A. D. Dridzo: Etnokulturnyje processy v Vest-Indii (Jaroslav Čukan)	152
Wieś Rudawa i jej okolice (Jarmila Paličková-Pátková)	154
A. Zambrzycka-Kunachowicz: Zwyczajowe formy spółżycia społecznego (Jarmila Paličková-Pátková)	155
E. Siatkowska: Zachodniosłowiańskie zawołania na zwierzęta (Rudolf Šrámek)	157
T. Hofer — E. Fél: Magyar népművészet (Izabela Danterová)	158
L. Takács: Irtásgazdálkodásunk emlékei (Soňa Švecová)	160
A magyar tanyarendszer múltja (Soňa Švecová)	161
K. Kumer: Etnomuzikologija (Soňa Švecová)	162
K. Ranke: Die Welt der einfachen Formen (Karel Horálek)	164
M. Ivanová-Šalingová — Z. Maníková: Slovník cudzích slov (Viera Gašparíková)	166
Výzva Výboru Matice slovenskej	167

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Милан Лешчак: Семинар „Жанры фольклорной прозаической традиции в современности“ (введение)	5
Вера Гашпарикова: Проблематика специфичности прозаических видов и современное устное исполнение	6
Ян Михалек: Рассказы-воспоминания и литература воспоминаний	17
Душан Ратица: К характеристике поверий	23
Мария Косова: Категория рассказчика фольклорных жанров	29
Либуше Волбрахтова: Роль индивида как носителя фольклорной традиции	35
Дагмар Климова: Современная традиция как основа реконструкции фольклора старших эпох	42
Богуслав Бенеш: Жанровые признаки словесных проявлений обрядового цикла	51
Милан Лешчак: Об ассимиляции форм контактной и технической коммуникации	59
Антонин Сатке: По поводу народного анекдота	65

Петер Либа: К некоторым вопросам типологии воспринимающего фольклорного текста	71
Вильям Марчок: Фольклорная проза и ребенок (современная практика, состояние и перспективы исследования)	82
Марта Шрамкова: Функция рассказывания у учащейся молодежи	89
Вацлав Грничко: Пути воздействия фольклорной и нефольклорной прозы на детский коллектив и формирование его репертуара рассказывания	96
Вилмош Воигт: Вопросы фольклоризма и детского фольклора в современном исследовании фольклора	101
Зора Вановичова: Детский фольклор и влияние на него средств массовой коммуникации	107

МАТЕРИАЛЫ

Йосеф Янчарж: Народное производство и его эволюционные изменения	112
--	-----

ДИСКУССИЯ — ГЛОССЫ

Зора Руснакова: Эскизы к системному разграничению этнографии	123
--	-----

ОБЗОРЫ

Памяти Христа Вакарелского (Ян Подолак)	136
---	-----

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

STUDIEN

Milan Leščák: Das Seminar „Die Genres der prosaischen Folkloretradition in der Gegenwart“ (Einleitung)	5
Viera Gašparíková: Zur Problematik des spezifischen Charakters der Prosagattungen und die heutige mündliche Überlieferung	6
Ján Michálek: Die Erzählung aus der Erinnerung und die Memoirenliteratur	17
Dušan Ratica: Zur Charakteristik der abergläubischen Erzählungen	23
Mária Kosová: Die Kategorie des Erzählers von Folklorewerken	29
Libuše Volbrachtová: Die Rolle des Individuums als Träger Folkloretradition	35

Dagmar Klímová: Die heutige Tradition als Unterlage zur Rekonstruktion der Folklore früherer Epochen	42
Bohuslav Beneš: Die Gattungsmerkmale der literarischen Äusserungen im Brauchtumszyklus	51
Milan Leščák: Die Assimilation der Formen der Kontakt- und der technischen Kommunikation	59
Antonín Satke: Einige Randbemerkungen über den Volkswitz	65
Peter Liba: Einige Fragen zur Typologie der Rezeption von Folkloretexten	71
Viliam Marčok: Die Folkloreprosa und das Kind (Heutige Praxis, Zustand und Perspektiven der Forschung)	82
Marta Šrámková: Die Funktion des Erzählens bei der Schuljugend	89
Václav Hrníčko: Die Wirkungswege der Folklore- und der Nichtfolkloreprosa auf das Kinderkollektiv und auf die Formung seines Erzählrepertoires	96
Vilmos Voigt: Fragen des Folklorismus und der Kinderfolklore in der heutigen Folkloreforschung	101
Zora Vanovičová: Die Kinderfolklore und der Einfluss der Massenmedien auf die Kinder	107

MATERIALIEN

Josef Jančář: Die volkstümliche Produktion und ihre Wandlungen	112
--	-----

DISKUSSION — GLOSSEN

Zora Rusnáková: Die Skizzen zur Systemdefinition der Ethnographie	123
---	-----

RUNDSCHAU

Christo Vakarelski ist gestorben (Ján Podolák)	136
--	-----

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

Milan Leščák: The Seminar "Genres of the Folklore Prosaic Tradition in the Present" (Introduction)	5
---	----------

Viera Gašparíková: Problems of the Specific Character of the Prosaic Kinds and the Present Tradition	6
Ján Michálek: The Remembrance Narration and the Memoirs	17
Dušan Ratica: On the Characteristic of the Superstition Narration	23
Mária Kosová: The Category of the Folklore Genres Teller	29
Libuše Volbrachťová: The Role of an Individual as a Bearer of the Folklore Tradition	35
Dagmar Klímová: The Present Tradition as a Support for the Reconstruction of the Older Epoch Folklore	42
Bohuslav Beneš: The Genres' Marks of the Literary Expressions of the Custom Cycle	51
Milan Leščák: On the Assimilation of the Forms of the Contact and Technical Communication	59
Antonín Satke: The Folk Anecdote	65
Peter Liba: Some Questions on the Typology of the Receiver of the Folklore Text	71
Viliam Marčok: The Folklore Prose and the Child (Present Practice, State and Research Perspectives)	82
Marta Šrámková: The Function of Narration with School Youth	89
Václav Hrníčko: Ways of Action of the Folklore and Nonfolklore Prose on the Children Collective and on the Forming of its Narrative Repertory	96
Vilmos Voigt: Questions of Folklorismus and Children Folklore in the Present Research of Folklore	101
Zora Vanovičová: The Children Folklore and the Influence of Mass-media	107

VARIOUS MATERIAL

Josef Jančář: The Folk Production and its Developing Changes	112
--	-----

DISCUSSION

Zora Rusnáková: The Outline for the System Determining of the Ethnography	123
---	-----

COMMENTARY

Christo Vakarelski is dead (Ján Podolák)	136
--	-----

BOOKREVIEWS AND REPORTS

PROBLEMATIKA ŠPECIFICKOSTI PROZAICKÝCH DRUHOV A SÚČASNÉ ÚSTNE PODANIE

VIERA GAŠPARÍKOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Problematika žánrov alebo druhov ľudovej prózy sa do popredia bádateľského záujmu dostávala veľmi zavčasu, možno povedať, že už na samom začiatku folkloristiky ako vedy. Ako je známe, už sami zakladatelia národopisu, bratia Grimmovci, predložili niektoré generálne a ešte i dnes platné zistenia o rozdieloch medzi povestou a rozprávkou, medzi Sage a Märchen. Povest a rozprávka im vyplňovali v podstate celý priestor ľudovej prózy, predstavovali jej synonymum, a ani to inak nemohlo byť. V ústnych rozprávaniach hľadali svedectvo o dávno zašlých časoch a teda aj podporu pre svoju mytologickú teóriu. V tomto chápaní rozprávka a povest znamenali vlastne dva a jediné druhy, zatiaľ čo všetko ostatné stálo takmer bokom. Tak to bolo aj inde, napríklad i u nás, aj keď sa práve na Slovensku nedá preukázať priamy vplyv grimmovských názorov.¹ Z prozaického folklóru upúťavali pozornosť najprv povestové podania a na ne odkazoval napríklad Ján Kollár v poznámkach k *Národným spievankám*, avšak už u neho sa stretávame výnimočne aj s odkazmi na rozprávky (čarovné a o zvieratách).² Zmenu v orientácii od povestí smerom k rozprávkam znamenajú potom štyridsiate roky minulého storočia.³

Rozlíšením rozprávok a povestí neboli stanovené len hlavné, resp. výlučne iba

dva druhy ústnej prózy. Bratia Grimmovci položili zároveň základy dichotómie, t. j. členenia na dve vetvy alebo kategórie⁴, stretávame sa aj s označením subrody.⁵ Táto dichotómia sa v podstate prijíma i dnes, napriek tomu, že povest a rozprávka už dávno nie sú jedinými uznávanými druhmi ľudovej prózy. S rozvojom folkloristiky vstupovali do bádateľského poľa postupne ďalšie druhy, akými sú démonologické (poverové) rozprávania, anekdota, žart (švank), v poslednom čase rozprávanie zo života (spomienkové rozprávanie), resp. memorát (fabulát, chronikát).

Toľko aspoň ad illustrandum, ako konkrétne príklady najbežnejších druhov, s ktorými operujeme aj v našej súčasnosti a počet ktorých by sa dal ľahko rozmnožiť: Medziiným by sa mohlo hovoriť o etiologickej poviedke, z poverových podaní by sa dali vyčleniť (alebo k nim pričleniť?) báje. Tak isto od rozprávok o zvieratách by sa dali vydeliť bajky, pokiaľ neprijímeme tézu o ich rozplynutí po strate didaktickej tendencie, ktorou sa ostatne vyznačujú i rozprávania iného druhového založenia, a teda o ich splynutí s vlastnými rozprávkami o zvieratách. Taktiež treba brať do úvahy členitosť tzv. vlastných rozprávok na čarovné (čarodejné, skôr nazývané fantastickými), legendárne a novelisticke, okrem toho zastaviť sa pri termínoch

ako žartovná rozprávka (Schwankmärchen) a riešiť jej vzťah k žartu (=švank, čes. humorka); toto pomenovanie používame zhodne s Pavlom Dobšinským.⁶ Podobne by bolo potrebné stanoviť s definitívnou platnosťou, či tzv. refazovitá, kumulatívna rozprávka je zvláštnym druhom, alebo iba pre formálny princíp postupnej výstavby súčasť iného druhu, najčastejšie rozprávky o zvieratách. Taktiež by nebolo od veci položiť si otázku — a prirodzene nájsť na ňu aj odpoveď — či sme sa pred pomerne krátkym časom rozhodli správne, keď sme poverovú poviedku vyčlenili z okruhu povestí. Čo sa týka povestí, stále nie je jasné, či máme uvažovať o nej iba v zmysle historickom, alebo či je oprávnené hovoriť vedľa historických povestí ešte o povestiach miestnych. Ak ich vylúčime, vystačíme s tým, že napr. tzv. povesti o pokladoch alebo o prírodných útvaroch a ľudských sídlach pridružíme raz k poverovým poviedkam a inokedy k povestiam (historickým)?

Skrátka, defiluje pred nami dlhý rad prozaických druhov a „druhov“, a to zostávame iba v hraniciach nám blízkeho fondu. Keby sme sa zamysleli nad rozprávačským inventárom iných národov, a to dokonca ani nie veľmi vzdialených, vynárala by sa pred nami zase iná druhová sústava, nehľadiac na to, že hranice toho-ktorého druhu by sa nekryli s hranicami toho istého druhu u nás. Pripomeňme aspoň odlišný systém druhov (žánrov a druhov), ako ho rozlišujú bádatelia na základe ruského folklóru.⁷ Azda najjednoduchšou sa zdá rozprávka. Predovšetkým túto jednotu či relatívnu jednoliatosť možno pozorovať na tzv. európskej rozprávke.⁸ Toto pomerné ustálenie rozprávky však platí takmer výhradne len pre sféru obsahu či pre sféru motívov, menej už pre charakteristiku formálnych princípov. Z hľadiska tém alebo i sujetov sa rozprávka prezentuje ako útvar, pre ktorý je

zvlášť príznačná jeho široko internacionálna povaha, zakotvená síce v problematickom — problematickom predovšetkým z hľadiska vlastných typov a ich všeobecne platnej klasifikácie — ale stále, už po dlhé desaťročia používanom katalógu Antti Aarneho a Stitha Thompsona. Avšak práve tento katalóg pôsobil ako integrujúci činiteľ a viedol k predstave — ostáva rozhodnúť, či k správnej alebo nesprávnej — o jednote európskej rozprávky. Podobnú úlohu zohral katalóg aj v prípade anekdot a žartov, teda tých rozprávání, ktoré vzbudzujú náš zvýšený záujem pri štúdiu súčasného stavu ľudovej prózy. Lenže tu dochádzame zároveň k dvom úplne protichodným zisteniam: veľká časť anekdot a žartov je naozaj medzinárodne rozšírená, ba mnohé podania tohto druhu, zviazané obsahovo s dnešnou skutočnosťou, nie sú ničím iným než adaptáciou, aklimatizáciou, aktualizáciou starej látky. Avšak rovnako veľká časť anekdot a žartov je natoľko spätá s domácimi pomermi, s miestnym prostredím, s reáliami našej súčasnosti, že pre ne nenachádzame blízke obdoby, alebo že prirovnanie s dosiaľ známymi typmi môže byť iba rámcové, približné, a niekedy na porovnanie musíme dokonca rezignovať, ak nemá dôjsť k skresleniu.

Nebudeme pokračovať ďalej v týchto úvahách, lebo tým by sme sa vzdalovali od podstaty veci, od problematiky žánrov — druhov. Zatiaľ sme o nich hovorili vo všeobecnej rovine, totiž nie výhradne v súvislosti s dnešnými typickými rozprávačskými druhmi, ako sa s nimi stretávame pri našich výskumoch. Ale nezabúdajme, že naša súčasnosť nie je napriek svojim diskontinuitným fenoménom ničím iným ako integrálnou súčasťou dlhého spoločenského vývoja. Ľudové rozprávanie, tak ako ho dnes zaznamenávame — bez ohľadu na to, či ide o folklór v súčasnosti či o folklór súčasnosti — musíme posudzovať na pozadí celého rozsahu ústnej prózy,

na pozadí všetkých druhov, lebo iba tak môžeme charakterizovať jeho súčasný stav.

Ak na dnešnom seminári orientujeme svoju pozornosť na žánrovú, druhovú špecifickosť súčasného prozaického folklóru, tak túto otázku nenastoluujeme po prvý raz. Možno dokonca tvrdiť, že pokusy o riešenie tohto problému sú dosť príznačné pre súčasné folkloristické bádanie. Uvedme aspoň, že táto problematika už viac rokov zamestnáva sovietskych folkloristov, závery ktorých, hoci vychádzajú z marxisticko-leninskej platformy, sa neraz od seba podstatne líšia.⁹ Alebo pripomeňme knihu Hermana Bausingera, ktorý pojednáva o druhoch ústnej prózy v kontexte foriem „ľudovej poézie“, teda celej ľudovej slovesnosti, a ktorý vtip, stotožňujúci sa u nás v podstate s pojmom anekdota, kladie už mimo rozprávačskej roviny.¹⁰

Taktiež na medzinárodnom fóre sa otázke žánrovej špecifickosti dostávalo adekvátne miesto. Tu sa treba na prvom mieste zmieniť o medzinárodnej konferencii ISFNR, ktorá sa svojim významom približovala kongresom, a ktorá sa pod ústrednou témou *Kategórie ľudovej prózy* konala v roku 1966 u nás, v Libliciach pri Prahe. Je prekvapujúce, že sa na toto významné podujatie práve u nás takmer zabudlo, hoci všetky referáty zahraničných i našich bádateľov boli publikované.¹¹ Nie je azda preto zbytočné, ak uvedieme, že konferencia bola organizovaná tak, aby sa dal priestor všetkým podstatným druhom ľudovej prózy a aby okrem toho odzneli referáty, ktoré by sa týkali kategórií v ich globále. Každý bádateľ uplatňoval pochopiteľne svoje aspekty a spracoval tematiku podľa svojho teoretického zamerania, takže sa nedospelo k definitívnemu, všeobecne prijateľnému riešeniu, čo ostatne nebolo ani cieľom. Problematika teda zostala — a dodnes zostáva, a iste aj v budúcnosti zostane — naďalej otvorená, a tým i stále aktuál-

na. Preto sa stala hoci len čiastočným predmetom rokovania i na kongrese v Helsinkách, a iste by bolo žiadúce, keby sme zaujímali stanoviská k jednotlivým referátom, ktoré sa na tomto medzinárodnom zasadnutí bádateľov o ľudovej próze z celého sveta týkali žánrovej problematiky, a ktorých výber bol uverejnený v osobitnom zborníku.¹²

Ak si uvedomíme všetky tieto súvislosti, vidíme, že úsilie o analýzu druhov ľudovej prózy a o vystihnutie ich špecifickosti má veľmi starú tradíciu a venuje sa mu zvláštna pozornosť i dnes. Prečo riešenie dosiaľ nedospelo k cieľu? Odpoveď je pomerne ľahká: pri hľadaní špecifika sa bádatelia snažili uplatňovať to či ono kritérium ako hlavné; na druhej strane iní bádatelia usudzovali, že špecifickosť toho či onoho prozaického druhu možno vystihnúť len vtedy, keď sa bude prihliadať k väčšiemu počtu kritérií, pričom pre každý druh platí eventuálne iná alebo odchylná sústava meradiel, avšak na tejto sústave sa nemohli dohodnúť a navyše pridávali ešte iné princípy spadajúce podľa nich do úvahy. Tak napr. Kurt Ranker vytýkal, že sa chybne vychádzalo iba z javov samých osebe, z ich formy, z ich štruktúr, z ich štylistických znakov, z ich sociálneho zasadenia do regionálnych daností (soziale Eingebettetheit in regionale Gegebenheiten) a iných akcidií, namiesto toho aby sa vychádzalo z tvorcu stojacieho za všetkými týmito vecami, totiž z „rozprávajúceho človeka“. Tento *homo narrans* nie je pre neho individuum, ktoré vynašlo určitý príbeh, ani jeden jediný rozprávač, ktorý ho traduje, ale ich suma. Čiže východiskom by mali byť podľa neho antropologické problémy.¹³

Všetko, čo sme doteraz uviedli, smerovalo k tomu, aby sme naznačili, aká zložitá je problematika, ktorú sme si zvolili za ústrednú tému nášho seminára a aby sme zdôraznili, že sa vymyká možnostiam dospieť v plnom rozsahu k uspo-

kojivému záveru, i keď si tému zužujeme a obmedzujeme sa len na najfrekventovanejšie druhy súčasnej ústnej prózy. Nechceme však, aby tento náš úvod negatívne ovplyvnil ďalšie rokovanie a viedol k rezignácii. K pesimistickému postoju by mohli prispieť aj názory, že folklórne druhy majú viac nekonštantných než konštantných znakov, ba že základné spoločné znaky nie sú zistiteľné, takže niektoré druhy, ako napríklad rozprávky o zvieratách, vlastne neexistujú.¹⁴ Alebo zanedbateľný nie je tiež fakt, že treba počítať s prechodnými druhmi, že niekedy možno ťažko určiť, kam to-ktoré rozprávanie patrí,¹⁵ a že do jedného celku sa spájajú dva druhy, niekedy od seba také vzdialené ako rozprávka a povesť.¹⁶ Avšak zároveň je tu nezvratný fakt, na ktorý sa už tiež pred časom poukázalo, že napriek tejto skepse predsa len veci existujú, že jestvuje rozprávka, povesť, žart (Schwank), legenda, memorát atď.¹⁷

Jedným slovom, ak naše rokovanie neprinesie konečné slovo, tak môže aspoň osvetliť problematiku ešte z iných zorných uhlov, a nielen to. V súvislosti s našou témou sa vynárajú i terminologické problémy, vyriešenie ktorých nie je koniec koncov ničím iným než záležitosťou dohovoru, prijatej konvencie. To po prvé. Po druhé je v našich silách sústrediť sa na špecifickosť tohto-ktorého frekventovaného druhu, nie však v celom rozsahu, ale pod spektrom premien, ktorými druh prechádza, a upozorniť teda na tieto nové znaky či na prebiehajúce tendencie, ktoré sú dnes dominantné či výrazné. Tieto dva okruhy sa teraz aspoň v kontúrach pokúsime načrtnúť.

Čo sa týka terminológie, zastavíme sa najprv pri výraze, ktorý je obsiahnutý už v názve seminára, totiž pri termíne žáner. Toto slovo francúzskeho pôvodu nie je u nás nové, stretávali sme sa s ním aj v minulosti v rôznych významoch a v rôznych oblastiach zvlášť

umeleckej tvorby. V posledných desaťročiach sme ho vo väčšej miere začali u nás používať ešte v ďalších významoch. I keď označenie žáner je celkom bežné napríklad aj vo folkloristických štúdiách písaných anglicky, pôsobila u nás na jeho preberanie najmä sovietska folkloristika. Avšak nezabúdajme, že ani v sovietskej folkloristike nie je úplná jednota, čo treba žánrom rozumieť. Napríklad V. Je. Gusev uvádza, že v súvislosti so slovesným folklórom, resp. v rovine žáner—druh (rusky вид), sa objavujú tri koncepcie. Mnohí teoretici literatúry a rôzni folkloristi žáner a druh stotožňujú. Iní pokladajú druh za vyššiu jednotku než žáner. Tak i V. J. Propp vychádza z toho, že nie žánre sa delia na druhy, ale že sa druhy skladajú zo žánrov. Naproti tomu V. Je. Gusev pomer obracia, určuje žánru širší a druhu užší význam.¹⁸

Tým však rôzne chápanie pojmu žáner vo folkloristike ani zďaleka nekončí. Nechávame bokom, že žánrom sa nazýva slovesný obraz predovšetkým z každodenného, všedného života (tzv. žánrové obrázky).¹⁹ Označenie žáner slúži vôbec na odlišenie dvoch alebo viacerých častí, úsekov, oblastí atď., ktoré spolu nejako súvisia. Tak stojí literárny žáner proti folklórnemu žánru. Inokedy býva žánrom celá ľudová próza ako časť ľudovej slovesnosti, avšak ľudová próza je zároveň časťou epickej tvorby, a tak sa hovorí i o troch hlavných žánroch, o epike, lyrike a dráme.²⁰ Ďalej aj v ľudovej próze možno rozlišovať žartovný, zábavný a vážny žáner, atď.

Myslím, že takto prezentovaná mnohovýznamovosť postačí. A ako dobre vieme, mnohovýznamovosť vo vede, najmä na veľmi špecializovanom úseku, akým je štúdium ľudovej prózy, nemôžeme považovať za žiadúcu. Naopak, vedecká terminológia smeruje, alebo aspoň by mala smerovať k významovej stabilizácii, štandardizácii, k jednoznačnosti. Aké je riešenie v našom prípade?

Podľa našej mienky v podstate dvojaké. Ak budeme naďalej používať výraz žáner, potom by sme vždy mali povedať priamo, čo rozumieme žánrom, alebo myšlienky formulovať tak, aby z kontextu bolo jasné, akú obsahovú náplň tomuto výrazu dávame. Druhá cesta je už záležitosťou spomenutej dohody, prijatej konvencie. Môžeme totiž prijať taký záver, že žáner bude pre nás znamenať buď len to, alebo ono, a v žiadnom ďalšom význame potom tento výraz, pokiaľ sa týka nášho úzko vymedzeného odboru, nebudeme už používať. Napríklad u nás prevláda, ako sa zdá, taká koncepcia, pri ktorej sa žáner kryje s druhom. Priznávam sa, že práve pre mnohovýznamovosť slova žáner dávam prednosť starému, u nás tradičnému termínu druh. Pritom sa opieram i o terminológiu u iných národov. Napríklad u Nemcov sa miesto o žánre takmer dôsledne hovorí o druhu (nem. Gattung); podobne v poľských folkloristických prácach nachádzame iba *gatunki* a nie žánre. Zo svojho hľadiska pokladám za správne, že bolo na mieste, keď Viliam Marčok kvôli jednoznačnosti vylúčil zo svojho pokusu o klasifikáciu folklóru výraz žáner, avšak vzniká zase otázka, či možno súhlasiť s jeho členením základných druhov slovenskej ľudovej prózy a tiež s termínmi pri ďalšom rozlišovaní rozprávok.²¹

Napriek tomu dnes už ťažko budeme úplne eliminovať žáner. Ak ho ponecháme v presnej špecifikácii v našom terminologickom arzenále, tak teda, ako sme už uviedli, s presným vyznačením, napríklad ako alternatívny výraz pre druh za účelom tzv. lexikálnej disimilácie, asi tak, ako keď niekedy píšeme o ľudovej próze, inokedy o ľudovom rozprávaní, o prozaickom folklóre, o prozaickom podaní apod. Problém však naďalej zostáva, kam až druh a jeho synonymum žáner — pokiaľ ho prijmeme ako synonymum — siaha. Ak povest' je druh, čo je potom povest' historická ale-

bo povest' miestna? Ak rozprávka je druh, čo je potom rozprávka novelistická alebo rozprávka čarovná (odmietam však termín čarodejná, tak isto ako niekdajšie označenie fantastická)? Tu by sa mohlo uvažovať o skupinách²² alebo azda ešte lepšie o druhových formách, eventuálne žánrových formách — teda prikláňame sa k termínu, aký nachádzame u V. Marčoka²³ a do značnej miery aj u H. Bausingera, ktorý rozlišuje „formy“.²⁴

Bolo by zaiste užitočné, avšak vymykalo by sa už z rámca seminára, keby sme po vytýčení druhov postupovali v polemike s ďalšími, čiastkovými termínmi: čarodejno-rozprávkové podanie, realisticko-rozprávkové podanie, bájno-povestové podanie, hrdinské čarodejné rozprávky, rodinno-sociálne rozprávky, legendické báje atď. Poznamenávame len, že ide o termíny nanajvýš problematické, resp. o nanajvýš problematickú diferenciáciu. Prejdeme teda radšej k druhému terminologickému problému, ktorý súvisí s prvým tematickým okruhom nášho rokovania — k problematike žánrovej špecifickosti nerozprávkových žánrov. Tu je potrebné zamyslieť sa nad prívlastkom *nerozprávkový*.

Nerozprávkový je opakom rozprávkového, rozprávkový je odvodený od rozprávky, ale čo nám hovorí slovo nerozprávka? Je možné pri označovaní úplne protichodných *polaritných* vecí a javov siahnuť k negácii? Hovoríme predsa deň a noc a nie deň a nedeň, svetlo a tma a nie svetlo a nesvetlo — prepáčte tieto banálne príklady, v ktorých by bolo možné ďalej pokračovať. Chcela som len zdôvodniť úplnú neprijateľnosť výrazu nerozprávka a prinajmenšom nevhodnosť slova nerozprávkový (čo ostatne môže znamenať ešte niečo viac než prívlastok vzťahujúci sa k niektorým častiam ľudovej prózy, nerozprávkovým útvarom je predsa aj príslovie, pranostika, hádanka).

Ak sovietski folkloristi používajú vý-

raz *neskazočnýj* (nerozprávkový) ako opak termínu *skazočnýj* (rozprávkový), tak je to situácia úplne iná. Zmieňuje sa o nej K. V. Č i s t o v, keď sa zamýšľal nad dichotomickým delením ľudovej prózy. O tomto členení rozhodujú dva základné druhy (vidy), a sovietsky bádateľ v zátvorke uvádza cudzie termíny (Märchen — Sage, conte — légende, tale — legend) ako príklady, aby bolo jasné, čo myslí pod označením „skazka i neskazočnyje formy“. K tomu potom v poznámke pod čiarou výslovne podotýka: „V ruskej folkloristickej terminológii nie je termín, ktorý by, podobný nemeckému Sage, označil všetky mnohovárnosti ústnej ľudovej prózy s vylúčením rozprávky.“²⁵ Z toho teda vyplýva, že zavedenie termínu *neskazočnýj* nie je nič viac, ako určité núdzové východisko.

Ako je to však u nás? Nebolo by tu užitočné zaoberať sa históriou termínov a upozorňovať, ako sa ich obsah menil. Stačí, ak sa zameriame na súčasný stav a vyvodíme z neho dôsledky. Ľudová rozprávka v širšom zmysle slova znamenala u nás dlho to isté čo ľudová próza, teda všetko, čo sa rozprávalo. (Pod týmto zorným uhlom by sa teda prívlastok *nerozprávkový* týkal — čo znie priam absurdne — niečoho mimo ľudovej prózy!) Je pravda, že v tomto širšom zmysle slova chápal rozprávku ešte vo svojej chrestomatii Andrej M e l i c h e r č í k.²⁶ Avšak dnes ako by sa už úplne zabudlo, že keď sa pristúpilo k príprave diela Československá vlastiveda, prijal zmienenú dichotómiu, ktorá sa uznáva i v českej folkloristike, totiž rozlíšenie rozprávka a povesť, okolo ktorých sa vždy potom navrstvujú príbuzné druhy. Citujeme z Československej vlastivedy Melicherčíkovu formuláciu tohto rozčleňovania: „Pod názvom lidová próza rozumíme lidové pohádky všech žánrů a pověsti v nejširším slova smyslu včetně vzpomínkových vyprávění různých životních příběhů, zážitků a zkušeností.“²⁷

Túto formuláciu môžeme teda konkretizovať a rozlišovať na jednej strane rozprávku (o zvieratách, čarovnú alebo magickú, legendárnu a novelistickú) s anekdotami a žartami (švankami) a na druhej strane povesť, ku ktorej vedľa historického, resp. tiež miestneho podania prináleží v širokom zmysle démonologické rozprávanie, a ku ktorému možno priradiť i rozprávanie zo života (spomienkové rozprávanie, memorát, fabulát, chronikát). Možno namietat, že veľká časť rozprávání zo života je ladená humoristicky, a že je teda blízka anekdotám alebo žartom, avšak humor sám osebe nemôže byť ešte kritériom, podľa ktorého by sa mala určovať príslušnosť k prozaickým druhom, lebo humoristické črty môžu prechádzať všetkými druhmi. Taktiež by sa mohlo diskutovať o tom, či by sa počet druhov nemal rozmnožiť alebo či by nemalo dochádzať k spresneniu, avšak nedoporučovali by sme takú druhovú klasifikáciu, ktorá sa odtrhuje od osvedčenej praxe a prichádza so zvláštnymi termínmi, azda i v snahe, aby priniesla niečo nového, ale v skutočnosti — a to treba uvážiť zvlášť — neprispieva k riešeniu a znamená ďalšie komplikácie. A tak podľa mojej mienky možno prijať uvedené rozlíšenie podľa dominujúcich druhov na oblasť rozprávkovú a na oblasť povestovú.

Z tohto hľadiska potom už nie je potrebné iné rozlišovanie, totiž klasifikácia na rozprávkové a nerozprávkové druhy. Ak sa napriek tomu táto terminológia premietla do tematického okruhu nášho seminára, potom možno toto označenie pokladať za pracovné — ide nám predsa o súčasnosť a v nej o najtypickejšie, najfrekventovanejšie druhy, ku ktorým prináleží i humoristické rozprávanie alebo žart a anekdota, ktoré v dichotomickom členení radíme k rozprávkam, nie teda do „nerozprávkovej“ oblasti — a nie je tiež náhodné, že katalóg Antti Aarneho a Stitha Thompsona všetky tieto druhy kladie vedľa seba.

Napriek tomu nás sám názov čiastkovej témy s výpočtom typických druhov privádza k zisteniu, ako nejednotne sa za pomerne krátky čas chápe prívlastok nerozprávkový. V našom pracovnom označení nerozprávkové druhy — žánre je všetko to, čo vybočuje z klasického pojmu rozprávky. Avšak stáva sa tiež, že i z klasického pojmu rozprávky sa vyberie časť a položí sa do nerozprávkovej sféry — napr. tu sa „preraduje“ bájka, zatiaľ čo sa na iné rozprávania o zvieratách (rozprávky o zvieratách) zabúda a neobjavujú sa dokonca nikde.²⁸ Alebo na „skazovú“ prózu (rozprávanie zo života, memorát, chronikát, fabulát) sa hľadá ako na niečo zvláštne, čo sa líši od rozprávkaovej, ale tiež nerozprávkovej prózy, kde sa obvykle radia.²⁹ Naproti tomu práve K. V. Čistov, hoci s trochu odchylnou terminológiou pre niektoré druhy, člení rozprávkovú a nerozprávkovú oblasť približne tak ako my rozprávkovú a povestovú oblasť.

Všetky tieto okolnosti predkladám na uváženie. Vidíme z nich, že sa týkajú iba terminológie, ale už naznačujú všetličo z toho, čo nás predovšetkým zaujíma — z druhovej, žánrovej charakteristiky, z druhovej, žánrovej špecifickosti. Lebo zaradenie určitého druhu na tú či onú stranu, do tej či onej vetvy, nie je mechanickou záležitosťou, ale dochádza k nemu po zvážení znakov, ktoré druh vyznačujú, a ktoré zároveň prejavujú afinitu so znakmi iného druhu.

Mali by sme sa zamyslieť nad tým, či miesto toho-ktorého druhu v jednej z oboch vetiev je stále, alebo či je pohyblivé a časovo premenlivé a či dokonca nedochádza k presunu do druhej vetvy alebo aspoň smerom k nej. Napríklad žartovne zafarbené rozprávanie zo života môže časom stratiť svoje pôvodné druhové znaky, fabula sa objektivizuje, „odosobní“, dostane vykryštalizovaný, zovretý tvar a priblíži sa k žartu alebo s ním úplne splynie. Myslím, že s týmito pohybmí treba skutočne počítať, a

ďalšie výskumy našej súčasnosti potvrdia, do akej miery bol náš predpoklad správny.

Lenže ani zďaleka nepôjde tak často o výraznú transformáciu ako skôr v súhrne príslušných rozprávání o pozmenený obraz druhu, teda o určitú zmenu druhovej, žánrovej špecifickosti. Načrtnúť plastický obraz do všetkých podrobností je veľmi ťažké a dnes sa nám to asi ešte nepodarí, lebo nám stále chýba široký podkladový materiál, ktorý musíme získať terénnymi výskumami. Pomerne najľahšie možno posúdiť zmenenú druhovú špecifickosť toho druhu, ktorý nie je pre dnešok typický, a ktorý vlastne čím ďalej tým zreteľnejšie odchádza. Máme na mysli rozprávku, najmä čarovnú. Zisťujeme, ako táto rozprávka stále viac stráca na ornamentálnosti, ako sa scivilňuje, ako z nej miznú alebo sa obmedzujú na minimum zázračné prvky, ako sa celková výstavba mení, kráti, ako do nej vchádzajú realie súčasnosti ap. Avšak zároveň sa vynárajú pochybnosti, či vo všetkých týchto prípadoch môžeme hovoriť o zmene v žánrovej špecifickosti, alebo či by nebolo oprávnenejšie vidieť v tejto premene rozklad rozprávky ako druhu.

Podobne je to pri démonologickom rozprávání. To sa taktiež viditeľne zrealňuje, spochybňuje sa celý dej — v minulosti sa zväčša i démonologickým podaniam verilo ako príbehom, ktoré sa skutočne stali — a odtiaľ je už iba krôčik k paródiám. Avšak paródie poverových rozprávání nie sú iba súčasným fenoménom, ale vyskytovali sa aj v minulosti a niekedy dokonca od nich viedla cesta i naspäť, k vzniku poverového príbehu.

O povahe súčasného rozprávania zo života sme sa už čiastočne zmienili. Počas výskumov pozorujeme, ako sa s časovým odstupom strácajú vážne alebo tragické tóny a ako spektrum spomienky vyjasňuje minulé priestor. Nie je tiež náhodné, že i v takom významnom

úseku, akými sú rozprávania o Slovenskom národnom povstaní, sa neraz zabúda na smutné príhody a že v ňom často zaznamenávame rozprávania humoristického charakteru s funkciou zabaviť. Zmenená kvalita rozprávačských príležitostí sa potom nesporne odráža aj v sujetovej výstavbe, ktorá síce zotrúva v dlhej rovine a približuje sa akémusi románu zo života, ale v súlade s celkovou tendenciou o lapidárnosť, o epickú skratku i rozprávania zo života prechádzajú do stručnejších foriem.

Ak sme použili označenie celková tendencia a lapidárnosť, myslíme tým dokonca i útvary, ktorý už sám osebe nebol príliš rozsiahly, totiž žart (humoristickú rozprávku). Celkový proces, ako sa zdá, i tu pokračuje a dochádza k zblíženiu s anekdotou. No popritom možno sledovať i opačný zjav, totiž posun anekdoty smerom k širšiemu žartu, avšak tu je potrebné rozlišovať, či už nedochádza k predimenzovaniu, teda, či nám anekdotu nepodal podpriemerný rozprávač. Pochopiteľne i do anekdoty pre-

nikajú realie zo súčasného života, dokonca zaujímajú prvé miesto, avšak nie ako naturalistická kópia, ale ako groteska, ako komickosť, ktorá niekedy šokuje. Teda tento základný znak anekdoty, vyostrený v pointe, naďalej zostáva, tematický okruh sa však mení.

Týmto niekoľkými poznámkami, z ktorých možno usudzovať na celkovú líniu uvoľňovania ostrých hraníc medzi druhmi, nemôžeme prirodzene vyčerpať všetky zvláštnosti najfrekventovanejších prozaických druhov v našej súčasnosti. Ostatne to ani nebolo naším zámerom. Chceli sme iba niekoľkými glosami uviesť problematiku i po tejto stránke. Taktiež v predchádzajúcich výkladoch či pozorovaniach nám nešlo o úplnosť, ale naopak iba o poukaz na zložitost tých či oných javov, alebo i na ťažkosti, spojené s riešením otázok, ktoré si kladieme. Slovom, nechceli sme nič viac ako načrtnúť globálny obraz bez detailov a pokúsiť sa tak pripraviť pôdu pre výmenu názorov.

POZNÁMKY

- 1 Porov. POLÍVKA, J.: Súpis slovenských rozprávok I. Turčiansky Sv. Martin 1923, s. 6, 69.
- 2 GAŠPARÍKOVÁ, V.: Ján Kollár a rozprávky. In.: Biografické štúdie VI. Martin 1976, s. 163–172.
- 3 TÁ ISTÁ: Počiatky záujmu o ľudové humoristické podanie na Slovensku. Slov. Národop., 28, 1980, s. 110–126.
- 4 Pozri pozn. 11.
- 5 MARČOK, V.: O ľudovej próze. Bratislava 1976, s. 34.
- 6 Pozri napr. pododdiel „Žarty a anekdoty“ v jeho osobitnom prehľade, pochádzajúcom z roku 1857, tak isto ako jeho zoznam „Výbor samostatných pôvodných slovenských povestí“. Publikoval POLÍVKA, J.: c. d., s. 108–109.
- 7 GUSEV, V. Je.: Estetika folklora. Leninograd 1967, s. 162. České vydanie: Estetika folklóru. Praha 1978, s. 164. Ďalej citujeme len toto, dostupnejšie vydanie.
- 8 Pozri LÚTHI, M.: Das europäische Volksmärchen. 4. vyd. München 1974.
- 9 GUSEV, V. Je.: c. d., s. 102–112.
- 10 BAUSINGER, H.: Formen der „Volksprosa“. Berlin 1968.
- 11 Fabula, Band 9, Heft 1–3, 1967.
- 12 Folk Narrative Research. Some Papers Presented at the VI Congress of the International Society for Folk Narrative Research. Studia Fennica 20, Helsinki 1976.
- 13 RANKE, K.: Kategorienprobleme der Volksprosa. Fabula, c. d., s. 12.
- 14 Pozri HARKORT, F.: Tiervolkserzählungen. Fabula, c. d., s. 87–99.
- 15 Napr. Lenora svojim ideovým základom prináleží do démonologických rozprávání, ale folklórnou poetikou, resp. sujetovou výstavbou má svoje miesto i medzi čarovnými rozprávkami (AaTh 365).
- 16 Porov. GAŠPARÍKOVÁ, V.: Zusammen-

- hänge und Übergangsstufen in den einzelnen Gattungen der Volksprosa. Fabula, c. d. s. 78—86.
- 17 RANKE, K.: Kategorienprobleme der Volksprosa. Fabula, c. d., s. 11.
- 18 GUSEV, V. Je.: c. d., s. 112.
- 19 TIMOFEJEV, L. — VENGROV, N.: Stručný slovník literárnovedných termínov. Bratislava 1956, s. 265. (Pomenovanie žánrový obrázok používal vo vzťahu k tzv. realistickej ľudovej próze napríklad Jiří Horák.)
- 20 Tamtiež.
- 21 MARČOK, V.: c. d., najmä s. 50—82.
- 22 Napr. podľa Jiřího Horáka sa ľudová slovesnosť delí na druhy a tie potom na skupiny. Pozri HORÁK, J.: Naše lidová píseň. Praha 1946, s. 6.
- 23 MARČOK, V.: c. d., s. 55.
- 24 Pozri pozn. 10.
- 25 ČISTOV, K. V.: Problema kategorij ustnoj narodnoj prozy nesказочного характера. Fabula, c. d., s. 14, pozn. 4. Pozri aj nemeckú verziu: Das Problem der Kategorien mündlicher Volksprosa nicht-märchenhaften Charakters. Tamtiež, s. 28, pozn. 4.
- 26 MELICHERČÍK, A.: Slovenský folklór. Bratislava 1959, s. 169, porov. aj najmä s. 172.
- 27 TEN ISTÝ: Lidová próza. In.: Československá vlastivěda III — Lidová kultura. Praha 1968, s. 591.
- 28 MARČOK, V.: c. d., s. 72—73.
- 29 GUSEV, V. Je.: c. d., s. 130.

ПРОБЛЕМАТИКА СПЕЦИФИЧНОСТИ ПРОЗАИЧЕСКИХ ВИДОВ И СОВРЕМЕННОЕ УСТНОЕ ИСПОЛНЕНИЕ

Резюме

Выступление было прочитано в качестве вводного доклада по теме: „Проблематика жанровой специфичности сказочных жанров“. Автор показала, как фольклористика, собственно, с самого начала своего формирования как науки уделяла внимание вопросам вида (жанра). Она отмечает различие Гриммом Märchen-Sage, и как постепенно в сферу интересов исследователей попадают и другие виды, начиная юмористическим исполнением вплоть до „нетрадиционных“ рассказов из жизни (мемораты, фабулаты, хроникаты). Решением вопроса о видовой сущности интенсивно занимается современная наука, как в работах отдельных исследователей, так и на международных встречах. Среди них автор обращает особое внимание на конференцию ИСФНР о категориях народной прозы (Либлице-у-Праги, 1966 г.). Чем далее и глубже анализируется видовая сущность, тем больше несогласий обнаруживается; различие выводов в значительной мере зависит от различий в исходных позициях, от различия критериев.

Подходя к вопросу реально, не следует ожидать, что семинар, который ориентируется только на наиболее распространенные сегодня жанры, эту частную проблематику сможет удовлетворительно решить. Однако на нем можно выяснить некоторые,

кажущиеся второстепенными вопросы, которые, однако, направлены прямо в центр проблемы и ответы на которые могут объяснить предмет изучения. Речь идет о некоторых терминологических проблемах. Автор сначала рассматривает многозначность термина „жанр“, который и в специализированной области изучения народной прозы понимается исследователями по-разному, и они говорят о возможности конвенции, в каком смысле это обозначение могло бы использоваться (прежде всего как синоним для вида — Gattung). Другим проблематичным термином является наименование „сказочные виды (жанры)“. Стоит подумать, не было ли бы достаточным использование дихотомии „сказка — предание“, или там, где такое терминологическое различие существует, не было ли бы достаточным удовлетвориться обозначением „повествовательные виды“ вместо „сказочных видов“; это наименование кажется неподходящим, особенно для словацких условий.

Поскольку объяснение видовой специфичности выходит за пределы реальных возможностей даже и в части народной порзы (предания, поверья, шутки и анекдоты, рассказы из жизни), автор предлагает сосредоточить пока усилия не на специфичности того или иного распространен-

ного вида в полном объеме, а чтобы он рассматривался в спектре перемен, которые тот или иной вид претерпевает, и чтобы внимание было обращено на эти новые знаки или на существующие тенденции.

Под этим углом зрения автор предлагает несколько замечаний по каждому из названных видов и предупреждает, что существующие результаты должны далее проверяться путем полевых исследований.

ZUR PROBLEMATIK DES SPEZIFISCHEN CHARAKTERS DER PROSAGATTUNGEN UND DIE HEUTIGE MÜNDLICHE ÜBERLIEFERUNG

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel wurde als einleitendes Referat zum Teilthema „Die Problematik der Genrespezifität nicht-märchenartiger Genres“ vorgetragen. Die Autorin weist darauf hin, daß sich die Folkloristik von allem Anfang an, seit sie sich als Wissenschaft etablierte, mit der Frage der Gattungen oder Genres beschäftigt. Sie erinnert an die Grimmsche Unterscheidung zwischen Märchen und Sage und schildert, wie allmählich auch andere Gattungen, von den humoristischen bis zu den „nichttraditionellen“ Erzählungen aus dem Leben (Memorate, Fabulate, Chronikate) in den Brennpunkt des Interesses der Forscher gerieten. Mit der Frage nach dem Wesen der Gattungen befaßt sich besonders intensiv die heutige Wissenschaft, gleich ob es sich um Untersuchungen einzelner Forscher oder um internationale Symposien handelt. Von den letztgenannten macht die Autorin besonders auf die Konferenz der ISFNR über die Kategorien der Volksprosa aufmerksam, die im J. 1966 in Liblice bei Prag abgehalten wurde. Je umfassender und eingehender man das Wesen der Gattungen analysiert, desto größer wird die Uneinigkeit; die Verschiedenheit der Schlußfolgerungen hängt wesentlich mit der Verschiedenheit der Ausgangspositionen und der Kriterien zusammen.

Realerweise kann man unmöglich erwarten, daß ein Seminar, welches nur auf die heute frequentiertesten Genres orientiert ist, diese Teilprobleme in befriedigender Weise lösen wird. Man kann jedoch bei dieser Gelegenheit einige scheinbar nebensächliche Fragen klären, die jedoch direkt in den Kern des Problems zielen, und deren Beantwortung das Objekt des Studiums klarmachen könnte. Es handelt sich dabei vor allem um einige terminologische Prob-

leme. Die Autorin beschäftigt sich zuerst mit der Vieldeutigkeit des Fachausdrucks „Genre“, den die Forscher selbst auf dem spezialisierten Gebiet des Studiums der Volksprosa unterschiedlich auffassen. Sie spricht von der Möglichkeit eines Übereinkommens, in welchem Sinn dieser Ausdruck verwendet werden könnte (vor allem als Synonymum für das Wort Gattung). Ein weiterer problematischer Fachausdruck ist der Terminus „nicht-märchenartige Gattung.“ Es wird vorgeschlagen zu erwägen, ob man nicht mit der Dichotomie Märchen — Sage auskommen könnte, oder ob es nicht angebracht wäre, dort, wo diese terminologische Unterscheidung notwendig ist, sich mit der Bezeichnung „sagenartige Gattungen“ anstelle der Bezeichnung „nicht-märchenartige Gattungen“ zufrieden zu geben. Die letztere Bezeichnung erscheint besonders für die slowakische Volksprosa ungeeignet zu sein.

Da eine Klärung der gattungsmäßigen Spezifität auch nur eines Teiles der Volksprosa (Sagen, abergläubische Erzählungen, Witze, Anekdoten, Erzählungen aus dem Leben) außerhalb der realen Möglichkeiten liegt, schlägt die Autorin vor, die Bestrebungen vorläufig nicht auf die Spezifität dieser oder jener frequentierten Prosagattung in ihrem gesamten Umfang zu konzentrieren, sondern unter dem Aspekt der Veränderungen, denen die Volksprosa im allgemeinen unterworfen ist, die Aufmerksamkeit auf die neuen Merkmale oder auf die sich jetzt abzeichnenden Tendenzen zu richten. Von diesem Aspekt aus unterbreitete die Autorin einige Anmerkungen zu jeder der genannten Gattungen und schlug vor, die bisherigen Feststellungen durch neue Feldforschungen zu überprüfen.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 29, 1981, číslo 1

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
PhDr. BOŽENA FILOVÁ, CSc.

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emilia
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová,
CSc., Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan
Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6.

Rozširuje Poštová novinová služba, objed-
návky vrátane do zahraničia a predplatné
prijíma PNS — Ústredná expedícia a do-
voz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19
Bratislava. Možno objednať aj na každej
pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1980

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 29, 1981, № 1

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Боžена Филова и Д-р Вера
Гаšпарикова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 29, 1981. Nr. 1. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašpariková

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 29, 1981, No. 1

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences.

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašpariková

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 29, 1981, No. 1

Parait quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et

PhDr. Viera Gašpariková

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

